

to mogoče zasledovati tudi drugod; z upadom rimske mestne civilizacije propada tudi ta pojav javnega življenja rimskih mest, zato ne preseneča, da si je avtorica izbrala za zgornjo časovno mejo dioklecijansko obdobje.

Poleg naštetih odklik knjige je treba tudi poudariti, da je to prvo monografsko delo, v katerem so izčrpno prikazane vse oblike privatnega donatorstva za določen del rimskega imperija, v tem primeru štirih afriških provinc, na podlagi v celoti zbrancga in predloženega gradiva. Želimo si lahko le, da bi bilo takih del še več. Na aktualnost tovrstnega študija in možnost obravnavanja teme z različnih vidikov je pokazala že knjiga H. Jouffroy, *La construction publique en Italie et dans l'Afrique romaine* (Strasbourg 1986), ki je izšla nekaj let prej in jo je Wesch-Klein tudi že upoštevala.

Marjeta ŠAŠEL KOS

Christer Bruun: *The Water Supply of Ancient Rome. A Study of Roman Imperial Administration.* Commentationes Humanarum Litterarum 93. Societas Scientiarum Fennica, Helsinki 1991. 455 strani.

93. zvezek finske serije Commentationes Humanarum Litterarum prinaša obsežno razpravo o vodni oskrbi Rima in njegove okolice od Avgustove dobe do dinastije Severov. Izjemno analitično delo celovito prikazuje načine vodne preskrbe in njeno administrativno ureditev.

Vodilna misel knjige je, da način organizacije preskrbe z vodo veliko pove o določeni družbi. Avtor zato razpravo zastavlja *in extenso*; loteva se povsem tehničnih vprašanj, kot je gradnja akveduktov, obravnava nadzorstvo nad razdeljevanjem vode ter zasebne in javne uporabnike vodne napeljave, vzporedno s tem pa osvetli vlogo oblasti pri financiranju vodne preskrbe.

Drugo poglavje, ki sledi uvodni predstavitvi teme v prvem poglavju, je prikaz in hkrati primerjava relevantnih literarnih, epigrafskih in arheoloških virov. Osrednji literarni vir, na katerega se opira celotna Bruunova razprava, je spis *De aquae ductu urbis Romae*, ki ga datiramo približno v leto 100 po Kr., njegov avtor pa je *Sex. Iulius Frontinus*. Zanimiv je kursus honorum tega nedvomno vplivnega in uspešnega politika, ki je užival nenehno naklonjenost petih cesarjev, od Vespazijana (morda še prej) in vse do Trajana. O njem zagotovo vemo, da je bil po rodu iz narbonske Galije; kariero je začel kot vojak (med drugim se je udeležil Domicijanovih vojnih pohodov in bil nato *proconsul Asiae*). Pod cesarjem Nervo je kot bivši konzul postal l. 97 *curator aquarum*. Zakaj je bila Frontinu, ki je bil pozneje še dvakrat konzul in tudi avgur, podeljena ta služba, ni povsem jasno. Morda je imelo pri tem odločilno vlogo njegovo geografsko znanje, ki si ga je pridobil kot vojak. Vemo tudi, da je bila tedaj že v načrtu gradnja novega akvedukta (dokončan za časa Trajana, l. 109).

Frontinova raprava *De aquae ductu urbis Romae* je neprecenljive vrednosti za razumevanje vodne oskrbe Rima, hkrati pa edini vir, ki nam osvetli sistem uprave nad vodami. Po mnenju Bruuna spis ni zgolj tehnični priročnik, kot se navadno misli in kot ga je označil tudi Frontin, pač pa gre za literarno delo z določeno ideologijo v ozadju, ki je očitna zlasti na mestih, kjer sta omenjena Nerva in Trajan. Zagotovo gre za večplastno delo, ki ga je, kot meni Bruun, potrebno kritično analizirati v luči novejših epigrafskih in arheoloških virov.

Druga skupina virov, ki so hkrati tudi najpomembnejši primerjalni material za Frontinove podatke, so napisi na svinčenih vodovodnih ceveh, navadno reliefne izdelave. V Rimu in okolici je bilo najdenih precej takih cevi; gre za t.i. *fistulae*, na katerih so osebna imena, zapisana v roditeljski. Kot so do nedavnega domnevali prozopografi in topografi, naj bi ta označevala lastnika vodne napeljave. Bruun ugotavlja, da je roditelj mogoče razumeti na dva načina; ali (*sub cura*) *illius* označuje uradnika, odgovornega za javna dela, ali pa (*ex officina*) *illius* pomeni lastnika delavnice, ki je gradila vodovodno napeljavo.

Zanimivo je dejstvo, da v nekaterih primerih, v katerih se pojavlja ime vladarja, ne gre vselej za njegovo zasebno vodo-

vodno napeljavo, četudi Frontin omenja, da je bila voda v Rimu razdeljena med tri uporabnike: *sub nomine principis, privatis usibus, publicis usibus*. Vemo namreč, da so cevi z vladarjevimi imenom oskrbovale z vodo tudi Trajanove terme in *castra praetoria*. V tem primeru bi bilo napis bolj razlagati kot (*ex indulgentia*) *imperatoris*.

3. in 4. poglavje Bruunove razprave obravnavata razdeljevanje vode v Rimu. Frontin pripoveduje, kako so akvedukti oskrbovali z vodo različne mestne predele, vendar so arheološki viri, ki bi nam pomagali rekonstruirati distribucijsko omrežje, zelo skromni. Zastavljajo se še vprašanja o gradbenem materialu takega omrežja. Znané so tri vrste: beton, terakota in svinčec. Zlasti slednji je pomemben, saj nam najdbe svinčenih cevi pomagajo raziskati razvejenost uporabe svinca in s tem povezanih znanih tveganj zastrupitve.

5. in 6. poglavje avtor namenja vprašanju, kako je vladarska hiša skrbela za nadzor nad vodami, t.j. kakšna je bila administrativna ureditev vodne preskrbe. O nadzoru nad vodami nimamo popolne slike, saj viri ne ponujajo kake celovite razlage. Vemo, da je bil prvi *curator aquarum* v Rimu postavljen l. 11 pr. Kr., ko je senat sprejel tudi vrsto odredb v zvezi z vodno oskrbo. Frontin navaja 16 takih nadzornikov, v glavnem nekdanjih konzulov. Splošno sprejeto mnenje je, da so ti *curatores*, ki jih je postavil senat, vodili upravo akveduktov še po Frontinu. Z gotovostjo lahko rečemo tudi, da je bila uprava na tem področju organizirana manj strogo, kot se navadno misli. Ugotovimo lahko, da za kako leto sploh ni bil izbran *curator*, včasih pa sta bila v tej službi dva. Bruun se na tem mestu natančneje ukvarja z vprašanjem, kakšen značaj je imela služba nadzornikov.

Frontin omenja, da so se od cesarja Klavdija naprej ukvarjali z upravo akveduktov prokuratorji. Sprva so bili to cesarski osvobojenci, kasneje pa večinoma *equites*.

7. poglavje nadaljuje temo o prokuratorjih, ki jo tokrat še podrobneje osvetli z analizo devetih krajev zunaj Rima, kjer se imena prokuratorjev pojavljajo na fistulah. Njihovo delovanje datiramo v čas od Domicijana do Marka Avrelija (nekateri morda sodijo celo v čas Karakale in Elagabala). Razen z eno izjemo so vsi cesarski osvobojenci. Zanimivo je, da se eden od njih, Hebrus (iz Trajanovega časa), pojavlja na fistulah v petih različnih krajih.

V 8. poglavju avtor raziskuje izdelavo fistul. Gre za podrobno raziskavo, kakršne doslej še nismo imeli; v njej je namreč poimensko navedenih nad 450 obrtnikov, ki so izdelovali svinčene cevi. Ti t.i. *plumbarii*, katerih imena nam prinašajo napisi na fistulah, so bili eni izmed najštevilnejših rimskih obrtnikov. Zanimivo je, da imajo plumbarii zelo pogosto gentilno ime vladarja, kar po mnenju Bruuna dokazuje, da so bili v tej obrti posebno zaželeni cesarski sužnji in osvobojenci.

V sklepnem poglavju knjige so še trije krajši dodatki; prvi obravnava rokopisno preddajo Frontinovega spisa, drugi se ukvarja z vprašanjem, kolikšno vrednost je imela rimska mera *quinaria*, tretji pa navaja še nekaj domnevnih nadzornikov nad vodami.

Knjigo zaključuje obsežna bibliografija, ki ji sledita še indeks antičnih literarnih, epigrafskih in drugih virov ter seznam osebnih, geografskih, topografskih in stvarnih imen.

Delo odlikuje zelo široko izhodišče, kar je zanimivo za zgodovinarje, filologe in arheologe, pa tudi vse, ki bodo morda segli po knjigi.

Dragica FABJAN

H. Devijer: *The Equestrian Officers of the Roman Imperial Army*. Vol. 2. *Mavors*, Roman Army Researches 9. Franz Steiner Verlag, Stuttgart 1992. 354 strani, več ilustracij.

Enako kot prvi del je tudi pričujoči drugi del izbranih Devijerjevih člankov, ki se nanašajo na rimsko vojsko, izšel v seriji *Mavors*, kjer so med dosedanjimi osmimi zvezki izšli že tudi izbrani spisi o rimski vojski avtorjev E. Birleya, M. Speidla, G. Alföldyja in A. Mócsyja. Serija z značilnim imenom *Mavors* (stara latinska oblika imena boga Marsa) je posvečena izključno študijam o rimski vojski. Izdaja jo eden najuglednejših poznavalcev zgodovine rimske vojske, M.P.